

JAROSŁAW DZIAŁEK, MONIKA MURZYN-KUPISZ

Zachowania i preferencje przestrzenne młodych artystów w mieście na przykładzie Krakowa i Katowic

Zarys treści: W niniejszym artykule przedstawiono wyniki badań zachowań przestrzennych studentów uczelni artystycznych w Krakowie i Katowicach. Przeanalizowano ich miejsca zamieszkania oraz rodzaj zabudowy, który wybierają, a także ich wyobrażenia przestrzenne na temat życia artystycznego w różnych częściach obu miast. Wyniki wskazują, że preferencje mieszkaniowe i przestrzenne młodych artystów są o wiele bardziej zróżnicowane niż sugerują to koncepcje teoretyczne czy stereotypowe wyobrażenia o bohemie artystycznej. Na zachowania przestrzenne znaczący wpływ mają cechy obu ośrodków miejskich takie jak: struktura tkanki urbanistycznej, rodzaj i wiek zasobów mieszkaniowych oraz konkurencja ze strony innych użytkowników przestrzeni miejskiej.

Słowa kluczowe: artyści, przestrzeń miejska, Kraków, Katowice

Wprowadzenie

Artyści stanowią grupę zawodową, którą wydaje się szczególnie przyciągać środowisko miejskie, zwłaszcza duże ośrodki, gdzie z reguły lepiej jest rozwinięty rynek sztuki oraz rynek pracy dla twórców (Lloyd 2004; Debroux 2009; Woldoff i in. 2011; Boichot 2013; Działek, Murzyn-Kupisz 2014a; Schich i in. 2014). Miasta zapewniają również środowisko (*milieu*), w którym mogą oni poszukiwać inspiracji oraz rozwijać awangardowe działania twórcze. Zainteresowanie geografów i ekonomistów obecnością artystów w miastach nie wynika jedynie

z faktu, że poprzez swoją działalność oraz styl życia przedstawiciele tej grupy zawodowej bywają szczególnie widoczni w krajobrazie miast, często nadając unikalny koloryt niektórym ich częściom. Istotnym względem jest to, że w wielu współczesnych koncepcjach rozwoju obszarów miejskich są oni ujmowani jako grupa mająca istotny wpływ na przekształcenia przestrzeni miejskiej.

Artyści uznawani są najczęściej za istotnych, choć zwykle niezamierzonych, inicjatorów procesów gentryfikacji (Ley 2003; Boichot 2013). Poszukując mieszkań i pracowni w przystępnych cenach, osiedlają się w zdegradowanych obszarach miast. Ich twórcza obecność powoduje wzrost zainteresowania wybranymi dzielnicami, pociąga za sobą ich estetyzację, zmiany funkcjonalne i poprawę wizerunku. W efekcie po pewnym czasie do dzielnic tych trafiają nowi, lepiej sytuowani mieszkańcy, wypierając dotychczasowych mniej zamożnych członków społeczności lokalnej, a następnie także samych artystów-pionierów (Ley 2003; Zukin, Braslow 2011; Działek, Murzyn-Kupisz 2014b).

Obserwacja spontanicznych procesów napływu artystów do zaniedbanych kwartałów, a następnie zachodzących w nich przemian skłoniła władze wielu miast do tworzenia programów, które z definicji mają przyciągać artystów do wybranych „problemowych” obszarów miejskich. Władze mają nadzieję, że działalność artystów przekształci je w tętniące życiem, zrewitalizowane dzielnice kultury (Montgomery 2003; Cameron, Coaffee 2005; Evans 2009; Bille, Schulze 2011; Murzyn-Kupisz 2012a; Zebracki, Smulders 2012). W mniej lub bardziej świadomy sposób artyści są zatem coraz częściej wykorzystywani przez silniejszych aktorów (np. władze miasta, deweloperów) w neoliberalnej grze o miasto jako „narzędzia” współtworzenia pozytywnego wizerunku dotychczas mało atrakcyjnych części miast, które mają stanowić nowe tereny do zainwestowania (Vivant 2009, 2010; Lavanga 2013).

Drugi istotny nurt teoretyczny ujmuje artystów w szerszej debacie na temat klasy kreatywnej, miast kreatywnych i kreatywnej gospodarki (Florida 2010; Musterd, Murie 2010; Andersson i in. 2011; Landry 2013; Mellander i in. 2013). Według koncepcji rozpropagowanej przez R. Floridę (2010), artyści stanowią rdzeń klasy kreatywnej, która ma przesądzać o sukcesie gospodarczym współczesnych miast. W jej świetle przyciągnięcie przedstawicieli tej szerokiej grupy zawodowej do miasta jawi się jako panaceum na wiele problemów

występujących we współczesnych ośrodkach miejskich (Andersson i in. 2011). Propozycja ta zyskała w ostatnich latach wielką popularność, mimo że wielu badaczy poddało ją krytyce, wskazując na to, że związki pomiędzy kreatywnością, klasą kreatywną, przestrzenią miejską a rozwojem gospodarczym są o wiele bardziej złożone i w znacznie większym stopniu uzależnione od lokalnego kontekstu społeczno-gospodarczego, niż ujmował to Florida (Peck 2005; Evans 2009; Musterd, Murie 2010; Krätke 2011; Borén, Young 2013).

W obu zarysowanych nurtach badawczych podkreśla się, że przedstawiciele klasy kreatywnej, w tym artyści, wyróżniają się specyficznymi zachowaniami i preferencjami przestrzennymi. Ich poznanie wydaje się zatem niezbędne dla zrozumienia decyzji przestrzennych artystów. Może być również istotne z perspektywy decydentów, którzy chcą odnieść sukces w przyciągnięciu przedstawicieli tej grupy zawodowej do danego ośrodka miejskiego lub wybranych obszarów na jego terenie. Dotychczasowe analizy przestrzennego zróżnicowania sektora kreatywnego oraz klasy kreatywnej w Polsce (Klasik 2008; Stryjakiewicz, Stachowiak 2010; Stryjakiewicz, Męczyński 2010; Grochowski 2010; Namyślak 2010), w tym jej wewnątrzmięskiej geografii, nie wyróżniały artystów spośród innych przedstawicieli klasy kreatywnej. Zważywszy na to, że w przemianach przestrzeni miejskiej twórcom przypisuje się rolę pionierską, a pozostali przedstawiciele klasy kreatywnej są z reguły ich naśladowcami, poznanie zachowań przestrzennych artystów oraz czynników na nie wpływających wydaje się zatem szczególnie ciekawe.

W niniejszym artykule zbadano preferencje przestrzenne młodych twórców, których można uznać za „aspirującą klasę kreatywną” (Woldoff i in. 2011). Zdaniem autorów poznanie ich zachowań przestrzennych oraz warunkujących je motywacji pozwoli na lepsze zrozumienie procesów przemian zachodzących współcześnie w miastach, a także na sformułowanie pewnych prognoz na przyszłość. Podstawą wnioskowania są wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród studentów uczelni artystycznych (akademii sztuk pięknych, akademii muzycznych, szkoły teatralnej) oraz wydziałów artystycznych innych uczelni (m.in. wydziałów architektury, produkcji filmowej i telewizyjnej, wzornictwa, itp.) przeprowadzonych przez autorów w 2013 roku w dwóch ważnych ośrodkach kształcenia artystycznego

w Polsce, tj. w Krakowie i Katowicach (Pawłowski i in. 2009; *Szkoły wyższe...* 2012). Wybór analizowanych artystycznych kierunków studiów był zgodny z metodologią GUS i Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (*Szkolnictwo wyższe...* 2013). Nawiązywał także, po uwzględnieniu polskiej specyfiki, do propozycji badawczych R. Floridy (2010) oraz R. Comunian z zespołem (2010, 2011). Ogółem przebadano 328 studentów z 7 uczelni w Krakowie oraz 116 studentów z 4 uczelni w Katowicach, uwzględniając wszystkie uczelnie wyższe z danego miasta, w których w 2013 roku oferowane były artystyczne kierunki studiów.

Sformułowane zostały następujące pytania badawcze, które winny pozwolić na pokazanie geografii młodych artystów w stolicy Małopolski oraz w najważniejszym ośrodku miejskim Górnego Śląska:

Jakie są preferencje przestrzenne młodych artystów w zakresie wyboru miejsca zamieszkania w obu miastach?

Jakie są relacje pomiędzy wyborem miejsca zamieszkania a innymi zachowaniami przestrzennymi młodych artystów w danym mieście? Czy widać wśród nich tendencję do skupiania się w wybranych częściach miasta?

W jakim stopniu zachowania przestrzenne młodych artystów w badanych polskich miastach wpisują się w koncepcje teoretyczne dotyczące preferencji wewnątrzmijskich twórców opracowane za granicą?

Koncepcje wyjaśniające zachowania przestrzenne artystów

Zachowania przestrzenne artystów tworzą skomplikowaną sieć powiązań (Brennan-Horley 2010) łączącą miejsca aktywności zawodowej i prywatnej. Składają się na nią miejsca zamieszkania, twórczości artystycznej, przestrzenie prezentacji owej twórczości, miejsca spotkań z przyjaciółmi i innymi artystami, potencjalnymi klientami lub zarządzającymi instytucjami kultury, a także przestrzenie spędzania czasu wolnego i przestrzenie inspirujące pod względem artystycznym. W tej sieci przepływów pomiędzy różnymi aktywnościami i punktami miasta tworzą się węzły (Nacher 2013), w których nakładają się na siebie różne formy obecności artystów w mieście. W pewnym

okresie miejscami wyraźnego skupienia aktywności twórczej mogą się stać wybrane ulice i kwartały zabudowy, a także całe dzielnice.

Tendencję artystów do skupiania się w pewnych częściach miasta można szczególnie wyraźnie zaobserwować w dużych ośrodkach miejskich (Green 1999; Ley 2003; Lloyd 2004; Brennan-Horley, Gibson 2009; Brennan-Horley 2010; Currid 2007; Currid, Williams 2010). Takie obszary widocznej obecności artystów w mieście określane są w literaturze (niekiedy w kontraście do wspomnianych wcześniej dzielnic kultury) mianem dzielnic artystycznych (Traversier 2009; Ambrosino 2013; Debroux 2013) lub kreatywnych (zwłaszcza gdy mieszkają tam lub pracują przedstawiciele innych grup kreatywnych) (Wedd i in. 2001; Zukin, Braslow 2011; Gornostaeva, Campbell 2012), rzadziej dzielnicami produkcji kulturalnej (Smit 2011). Co więcej, w światowych metropoliach stanowiących istotne ośrodki kulturalne, takich jak Londyn czy Nowy Jork (Wedd i in. 2001; Zukin, Braslow 2011), można prześledzić historyczną ewolucję tychże dzielnic. W pewnym okresie artyści napływają najpierw do wybranej części miasta, po to by z reguły po pewnym czasie opuścić ją zarówno z powodów ekonomicznych (np. postępującej gentryfikacji), jak i symbolicznych (w poszukiwaniu nowych terytoriów twórczej ekspansji) (Działek, Murzyn-Kupisz 2014b). Na tych samych obszarach można również, z pewnym opóźnieniem, obserwować pojawianie się, a następnie zanikanie skupisk pozostałych składowych świata kultury, takich jak galerie sztuki, sale koncertowe i inne, a w szczególności bardziej awangardowe, mniej sformalizowane miejsca, w których odbywają się wydarzenia kulturalne (Molotch, Treskon 2009; Bennett 2010; Currid, Williams 2010).

Obserwacja dzielnic artystycznych w różnych miastach świata (głównie na Zachodzie) sugeruje podział na dwa rodzaje tego typu dzielnic. Pierwszy z nich to obszary, na terenie których artyści zarówno mieszkają, jak i tworzą, spotykają się i prezentują swoją twórczość (*'live-work' quarters*) (Zukin, Braslow 2011). Drugi typ stanowi natomiast w większym stopniu przestrzeń wyrażania artystycznego stylu życia (*'lifestyle' creative quarters*) (Wedd i in. 2001). W tego rodzaju dzielnicach artystycznych twórcy poszukują inspiracji, nawiązują rozmaite kontakty prywatne i zawodowe z właścicielami galerii czy innymi potencjalnymi klientami, przedstawiają swoją twórczość lub

podziwiają cudzą (Currid 2007; Currid, Williams 2010; Heebels, van Aalst 2010; Ambrosino 2013), podczas gdy ich miejsca zamieszkania mogą być rozproszone w innych częściach miasta (Debroux 2013).

W myśl koncepcji odnoszących się do geografii artystów w mieście, przedstawiciele tej grupy zawodowej do wybranych dzielnic przyciągają specyficzne cechy przestrzeni miejskiej: charakter zabudowy, skład społeczny oraz wyposażenie danego obszaru w przydatne artystom usługi. Za decyzjami artystów o wewnątrzmijskich migracjach stoją rozmaite motywacje nie tylko o charakterze ekonomicznym, ale także estetycznym i symbolicznym. Artyści, w szczególności ci będący na początku kariery, bywają zwykle słabo opłacani, utrzymują się z nieregularnych zleceń lub pracy na część etatu. Zaliczani są zatem często do grup o niższych dochodach (Comunian i in. 2010; Comunian i in. 2011), określanej mianem kreatywnego prekariatu (Vivant 2009, 2010), a nawet „kreatywnej podklasy” (Gornostaeva, Campbell 2012). Nieliczni z nich są w stanie utrzymać się z pracy twórczej. Jedynie wybrani osiągną kiedykolwiek sukces na rynku sztuki (Lloyd 2004). Większość młodych artystów ma zatem duże aspiracje i posiada znaczący kapitał kulturowy, lecz brakuje im zasobów ekonomicznych (Boichot 2013). Cechuje ich więc tendencja do poszukiwania miejsc zamieszkania i tworzenia w dzielnicach położonych stosunkowo blisko centrum miasta, lecz zaniedbanych (np. robotniczych lub przemysłowych) (Cole 1987; Green 1999; Ley 2003; Lloyd 2004; Vivant 2010; Zukin, Braslow 2011; Lawton i in. 2012; Gravereau 2013), gdzie mogą trafić na przystępne cenowo, możliwe do dostosowania zarówno do pełnienia funkcji mieszkalnej, jak i pracowni lokale o dużej powierzchni (Ryberg i in. 2013). Wybór dogodnie zlokalizowanych części miasta związany jest z chęcią podtrzymania kontaktów z tradycyjnymi instytucjami kultury i uczelniami artystycznymi (Boichot 2013; Gravereau 2013; Debroux 2013), których siedziby znajdują się najczęściej w centrum miasta (Górka 2003, 2004). Preferencje odnośnie do bliskości ścisłego centrum miasta dotyczą zwłaszcza młodych twórców. Na kolejnych etapach życia zawodowego i prywatnego część twórców wybiera lokalizacje podmiejskie lub na obrzeżach miasta (Lawton i in. 2012).

Uważa się ponadto, że artystów przyciąga również swoista „autentyczność” społeczna i estetyczna wybieranych przez nich zakątków miasta (Zukin 1989;

Lloyd 2004; Zukin 2008; Lawton i in. 2012), ich wygląd i atmosfera (Heebels, van Aalst 2010). Oczekuje się, że będą oni preferować dzielnice z historyczną lub poprzemysłową zabudową, uznawaną za ciekawszą niż podmiejska czy współczesna tkanka miejska (Wedd i in. 2001; Bain 2003; Ryberg i in. 2013). Stąd też bierze się również ich zainteresowanie dzielnicami robotniczymi lub etnicznymi, kontrastującymi z normami i gustami klasy średniej, które artyści często kontestują (Bain 2003; Cameron, Coaffee 2005). Pociągać ma ich „miejska wioska” (Lawton i in. 2012), w której relacje społeczne między mieszkańcami są „bezpośrednie” i „prawdziwe”. Nowo odkrywane dzielnice bywają niekiedy przedmiotem daleko idącej idealizacji przez artystów, którzy decydując, co na danym obszarze jest „naprawdę” autentyczne, przyczyniają się do wyobcowania dotychczasowych mieszkańców (Zukin 2008; Harris 2012). Szczególnie istotna ma być bowiem dla nich bliskość miejsc i instytucji kojarzonych ze stylem życia bohemy artystycznej (tzw. *bohemian amenities*): kawiarnie, antykwariaty, salony tatuażu, niezależne sceny muzyczne, sklepy z używaną odzieżą, targi i sklepy z żywnością ekologiczną oraz biblioteki (por. Lloyd 2004; Woldoff i in. 2011; Lawton i in. 2012). Z czasem placówki tego typu mogą wypierać tradycyjne placówki handlowe i usługowe przeznaczone dla dotychczasowych mieszkańców.

Zarówno zabudowa, jak i struktura społeczna dzielnicy mogą stanowić istotny element w twórczości artysty: być dla niego źródłem inspiracji, przydawać nowe, dodatkowe znaczenie jego działalności twórczej, a nawet stanowić część jego tożsamości twórczej (Bain 2003; Drake 2003). Poszukiwanie nowych terytoriów twórczych stanowi również sposób na odróżnienie się od istniejących „rozpoznanych” dzielnic kultury popularnej lub wysokiej, uznawanej za przebrzmiałą i konserwatywną (Robotycki 1994; Zukin 2008; Smit 2011). Spontanicznie tworzone dzielnice artystyczne, do których z reguły trafiają artyści z tego samego pokolenia, są poniekąd poza kontrolą tradycyjnych instytucji kultury. Akceptowane są w nich mniej standardowe zachowania oraz gusta estetyczne (Vivant 2010; Slach i in. 2013), stąd też preferencje artystów do zamieszkiwania w środowisku tolerancyjnym dla ich stylu życia oraz tolerancja wobec zachowań innych, czego egzemplifikacją w koncepcji R. Floridy (2010) jest otwartość klasy kreatywnej na środowiska mniejszości seksualnych oraz imigrantów.

Z potrzebą możliwości wyrażania i akceptacji odmienności związana jest również chęć zamieszkiwania w pobliżu innych artystów (While 2003; Ryberg i in. 2013). W przeszłości skupiska artystów składały się najczęściej z twórców reprezentujących ten sam nurt artystyczny (Wedd i in. 2001). Bliskość innych, podobnie myślących jednostek, zapewnia twórcom relatywną wolność artystyczną, umożliwia częstsze spotykanie się, wymianę pomysłów, wspólne tworzenie, prezentowanie swoich dzieł i dyskusję nad nimi. Stąd też z dzielnicami artystycznymi związane są rozmaite miejsca spotkań artystów (While 2003; Borggren 2010), takie jak: pracownie charyzmatycznych twórców, kooperatywy artystyczne, wiodące galerie, a w szczególności kawiarnie i kluby artystyczne (o fenomenie krakowskich kawiarni artystycznych z różnych okresów piszą m.in. Robotycki 1994, 2013; Jakubowski 2012; Prus 2012).

Z drugiej strony wiele badań kwestionuje twierdzenie, że przedstawiciele klasy kreatywnej w swoich wyborach kierują się głównie „miękkimi” czynnikami lokalizacji, związanymi ze stylem życia, uznając je za zbyt uproszczenie (Lawton i in. 2012; Marlet, van Woerkens 2005). Choć jakość otoczenia (charakter zabudowy, bliskość natury) jest z pewnością ważna dla tej grupy zawodowej, bardzo istotne są również inne powody podejmowania decyzji przestrzennych, takie jak sytuacja osobista (więzi rodzinne i przyjacielskie) oraz klasyczne, „twarde” czynniki lokalizacji: możliwość zatrudnienia, koszty życia, dystans i czas dotarcia do pracy, jakość infrastruktury transportowej itp. (Musterd, Murie 2010; Stryjakiewicz, Męczyński 2010; Lawton i in. 2012)

Młodzi artyści w Krakowie i Katowicach

Preferencje mieszkaniowe

Na początku przyjrzymy się, jakiego rodzaju miejsca zamieszkania wybierają na czas studiów studenci krakowskich i katowickich uczelni artystycznych. Studiujący w Katowicach dwukrotnie częściej niż w Krakowie pozostają w mieszkaniu lub domu rodzinnym (tab. 1). Wynika to z mniejszego zasięgu oddziaływania katowickiego ośrodka akademickiego (Herbst 2009; Gwosdz 2014),

Tab. 1. Rodzaj miejsca zamieszkania studentów uczelni artystycznych w Krakowie i Katowicach

Rodzaj miejsca zamieszkania	Studenci uczelni artystycznych							
	w Krakowie		w Katowicach					
	zamieszkujący w:							
	w Krakowie		w Katowicach		w innym mieście konurbacji górnośląskiej		ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Wynajęte mieszkanie	171	54,6	40	58,7	1	2,5	41	38,3
Własne lub należące do rodziny mieszkanie nie będące domem rodzinnym	40	12,8	5	7,5	4	10,0	9	8,4
Akademik	37	11,8	10	14,9	-	-	10	9,3
Mieszkanie/dom rodzinny wraz z rodzicami/rodziną	65	20,8	12	17,9	35	87,5	47	43,9
Ogółem	313	100,0	67	100,0	40	100,0	107	100,0

Uwagi: W Krakowie z analizy wyłączono 15 studentów, którzy nie odpowiedzieli na pytanie o rodzaj miejsca zamieszkania. W Katowicach nie uwzględniono 9 studentów, którzy mieszkali poza konurbacją górnośląską lub nie odpowiedzieli na pytanie o rodzaj miejsca zamieszkania.

Źródło: opracowanie własne.

który znaczną część kandydatów na studia przyciąga z innych ośrodków miejskich konurbacji górnośląskiej. Dzięki relatywnie dobrej komunikacji wewnątrz konurbacji nie muszą oni wyprowadzać się z rodzinnej miejscowości. Czynnikiem ten, biorąc także pod uwagę mniejszą liczbę studentów uczelni artystycznych w Katowicach w porównaniu z Krakowem, może się przekładać na kształtowanie się wspólnoty artystycznej w stolicy Górnego Śląska, której trudniej jest uzyskać masę krytyczną twórców widocznych w przestrzeni miasta. Stąd też ich wpływ na przekształcenia struktury miejskiej Katowic może być bardziej ograniczony niż w Krakowie. W obu miastach podobny odsetek studentów zamieszkuje natomiast w akademikach. Z punktu widzenia tego artykułu najbardziej istotni są jednak studenci wynajmujący mieszkania oraz ci, którzy opuścili dom rodzinny i mieszkają samodzielnie we własnym lub stanowiącym własność rodziny mieszkaniu. Wynika to z faktu, że w obu przypadkach studenci musieli dokonać wyboru, w jakiej części miasta i w jakim typie zabudowy zamieszkać.

Omówione we wstępie koncepcje sugerują, że artyści będą wykazywać większe zainteresowanie historyczną zabudową śródmiejską, która ma stanowić inspirację dla ich twórczości. Niższe dochody mają ich natomiast predysponować do wybierania bardziej zdegradowanych zasobów mieszkaniowych, gdzie koszty wynajmu mieszkania są niższe. Preferencje studentów uczelni artystycznych badanych miast w tym zakresie są jednak zróżnicowane. Choć dwie piąte krakowskich oraz blisko połowa katowickich młodych artystów wybrała mieszkania w zwartej zabudowie miejskiej (tab. 2), to w obu miastach tylko połowa z tego grona studentów zamieszkiwała historyczne budynki sprzed 1945 roku. Wydaje się zatem, że jedynie tą niewielką grupę młodych adeptów sztuki można uznać za wyrażającą w swoich decyzjach mieszkaniowych wcześniej zdefiniowane gusta bohemy artystycznej.

W obu przypadkach połowa studentów mieszka natomiast w zabudowie blokowej. W przypadku Krakowa większość z tej grupy wybiera budynki powstałe po 1989 roku. W Katowicach studenci częściej decydują się natomiast na bloki powstałe w okresie socjalizmu. Wiąże się to w dużej mierze z wiekiem dostępnych zasobów mieszkaniowych w obu miastach, o czym więcej w kolejnych akapitach.

W tym miejscu warto jeszcze przyrzeć się zróżnicowaniu preferencji studentów w zależności od uczelni, na której studiują (tab. 2). Jest to możliwe jedynie dla większego zbioru odpowiedzi uzyskanych w Krakowie. W toku ich analizy zwrócono uwagę na podobieństwa w odpowiedziach studentów uczelni artystycznych o długich tradycjach, takich jak ASP, Akademia Muzyczna i PWST, które zaliczane są do grona szkół artystycznych o wysokiej renomie (np. w rankingu miesięcznika „Perspektywy”), przyjmujących najlepszych kandydatów. Drugą grupę stanowią studenci uczelni prywatnych (Krakowska Akademia, Krakowskie Szkoły Artystyczne) oraz ukie-runkowanych artystycznie wydziałów uczelni publicznych (Uniwersytetu Pedagogicznego i Politechniki Krakowskiej). Kierunki studiów artystycznych na tych uczelniach charakteryzują się stosunkowo krótkim okresem funkcjonowania (poza Wydziałem Architektury PK powstały one po 1989 roku) lub silniejszym „praktycznym” nastawieniem (projektowanie architektoniczne, sztuki użytkowe). Oferując odpłatne kształcenie, uczelnie prywatne tworzą

Tab. 2. Preferencje studentów uczelni artystycznych w Krakowie i Katowicach odnośnie rodzaju i wieku zabudowy mieszkalnej

Rodzaj zabudowy	Wiek zabudowy			
	przed 1945	w latach 1945–1989	po 1989	ogółem
studenci uczelni artystycznych w Krakowie zamieszkujący w Krakowie (N = 196)				
Zwarta zabudowa miejska	19,9	13,8	7,1	40,8
Blok mieszkalny	-	17,9	32,7	50,5
Budynek jednorodzinny	0,5	2,6	4,1	7,1
Inne	-	1,0	0,5	1,5
Ogółem	20,4	35,2	44,4	100,0
studenci ASP, AM i PWST w Krakowie zamieszkujący w Krakowie (N = 89)				
Zwarta zabudowa miejska	32,6	18,0	3,4	53,9
Blok mieszkalny	-	19,1	18,0	37,1
Budynek jednorodzinny	1,1	3,4	3,4	7,9
Inne	-	1,1	-	1,1
Ogółem	33,7	41,6	24,7	100,0
studenci PK, UP, KA i KSA w Krakowie zamieszkujący w Krakowie (N = 105)				
Zwarta zabudowa miejska	8,6	10,5	10,5	29,5
Blok mieszkalny	-	16,2	45,7	61,9
Budynek jednorodzinny	-	1,9	4,8	6,7
Inne	-	1,0	1,0	1,9
Ogółem	8,6	29,5	61,9	100,0
studenci uczelni artystycznych w Katowicach zamieszkujący w Katowicach (N = 44)				
Zwarta zabudowa	25,0	20,5	2,3	47,7
Blok mieszkalny	-	31,8	18,2	50,0
Budynek jednorodzinny	-	-	2,3	2,3
Ogółem	25,0	52,3	22,7	100,0

Objaśnienia skrótów: ASP – Akademia Sztuk Pięknych, AM – Akademia Muzyczna, PWST – Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna, PK – Politechnika Krakowska, UP – Uniwersytet Pedagogiczny, KA – Krakowska Akademia im. A. Frycza Modrzewskiego, KSA – Krakowskie Szkoły Artystyczne.

Uwaga: w tabeli przedstawiono wyłącznie odpowiedzi studentów, którzy zadeklarowali, że wynajmują mieszkanie lub posiadają własne mieszkanie, w którym mieszkają samodzielnie bez rodziców.

Źródło: opracowanie własne.

ofertę dla osób, które nie dostały się do bardziej renomowanych uczelni lub które celowo wybrały szkoły o bardziej „praktycznym” ukierunkowaniu. Jak to ujął przedstawiciel jednej z tych uczelni: „powstała ona w innych warunkach, kiedy szkoły publiczne (...) nie miały tyle miejsc dla studentów, żeby pomieścić wszystkich zdolnych”.

Studenci z wspomnianych dwóch grup szkół wyższych różnią się zdecydowanie pod względem preferencji mieszkaniowych. Studenci tradycyjnych uczelni artystycznych o wiele częściej wybierają zwartą zabudowę miejską

sprzed 1945 roku niż studenci pozostałych kierunków artystycznych (odpowiednio co trzeci i co dwunasty). Za to ci drudzy wykazują silne preferencje do zamieszkiwania w nowych blokach powstałych po 1989 roku. Wybór ten może być przy tym związany nie tylko z ich odmiennymi upodobaniami, lecz również z większymi zasobami finansowymi. Choć grupy te są wewnętrznie zróżnicowane, to można pokusić się o interpretację tych wyników przy użyciu koncepcji habitusu Pierre'a Bourdieu, według której odmienne wartości wyznawane przez różne grupy młodych twórców uzewnętrzniają się w wyborze miejsca zamieszkania. Jednych studentów można w większym stopniu utożsamiać z uprawianiem „sztuki dla sztuki” i „tradycyjną” bohemą preferującą stare kamienice w centrum miasta, drugich z lepiej sytuowanymi studentami sztuk użytkowych wybierającymi nowoczesną zabudowę dalej od centrum.

Decyzje o wyborze rodzaju miejsca zamieszkania mogą być jednak także w dużym stopniu uwarunkowane dostępnością różnego rodzaju zabudowy w badanych miastach. Sprawdzono zatem, na ile wybory mieszkaniowe młodych twórców odbiegają od struktury dostępnych zasobów mieszkaniowych w obu ośrodkach. Dane o wieku zabudowy przynoszą wyniki Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku. Studenci krakowskich uczelni artystycznych w największym stopniu (w stosunku do istniejących zasobów) preferują zabudowę powstałą po 1989 roku, a nieco rzadziej historyczną zabudowę sprzed II wojny światowej (tab. 3). Największą niechęć wykazują natomiast w stosunku do zabudowy z okresu socjalizmu. Wybory studentów uczelni katowickich, w kontekście istniejących zasobów mieszkaniowych tego miasta, gdzie w porównaniu z Krakowem jest dużo mniej budynków powstałych po 1989 roku, są podobne do tych obserwowanych w stolicy Małopolski. Katowiccy młodzi artyści częściej wybierają zabudowę po 1989 roku, natomiast mniej chętnie zamieszkują budynki z lat 1945–1989. Na podstawie tych wyników można stwierdzić, że *en masse* w swoich wyborach mieszkaniowych młodzi artyści w ograniczonym stopniu odzwierciedlają preferencje mieszkaniowe założone w koncepcjach typowej miejskiej bohemy. Potwierdzają się natomiast szczególne preferencje studentów tradycyjnych uczelni artystycznych z Krakowa, którzy dużo częściej wybierają zabudowę miejską sprzed 1945 roku, w przeciwieństwie do swoich kolegów z pozostałych uczelni, którzy ponadprzeciętnie częściej optują za zabudową współczesną.

Tab. 3. Porównanie wieku zabudowy zamieszkiwanej przez studentów uczelni artystycznych w Krakowie i Katowicach ze strukturą wieku zabudowy w obu miastach

Miasto		Struktura wieku zabudowy wg NSP 2011 [w %]		
		przed 1945	1945–1989	po 1989
Kraków		15,4	55,6	29,0
Katowice		26,9	64,2	8,9
różnica pomiędzy strukturą wieku zabudowy wg NSP 2011 a strukturą wieku budynków zamieszkiwanych przez studentów uczelni i kierunków artystycznych (tylko mieszkania wynajmowane lub własne bez rodziny) [w pkt proc.]				
Kraków	wszyscy studenci	+5,0	-20,4	+15,4
	studenci ASP, AM i PWST	+18,3	-14,0	-4,3
	studenci PK, UP, KA i KSA	-6,8	-26,1	+32,9
Katowice	wszyscy studenci	-1,9	-11,9	+13,9

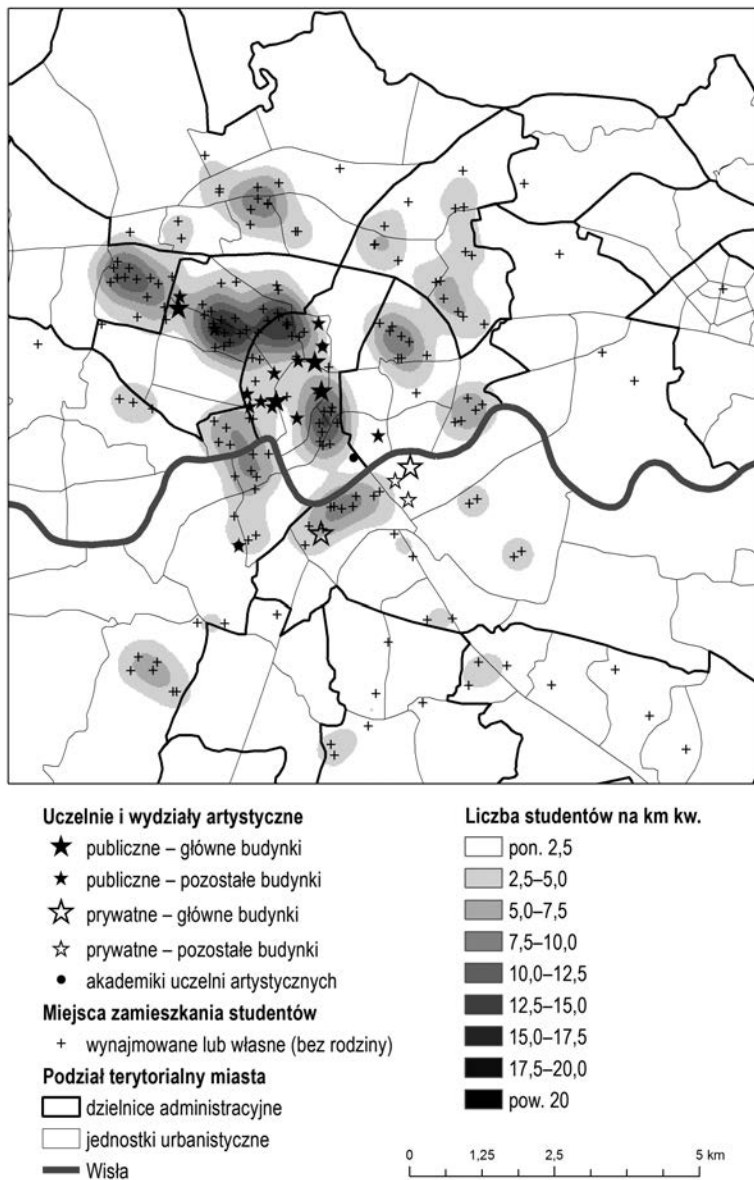
Uwaga: jak w tab. 2.

Źródło: opracowanie własne na podstawie NSP 2011 i badania ankietowego.

Preferencje przestrzenne

Miejsca zamieszkania studentów krakowskich uczelni artystycznych nie tworzą jednej wyraźnej strefy. Da się jednak wskazać kilka obszarów, gdzie można ich spotkać częściej. Większość z badanych studentów zamieszkuje centralne części miasta – centrum i obrzeża centrum w podziale A. Zborowskiego (2005). Mniejszy odsetek, i to wyraźnie rozproszony, zamieszkuje wielkie osiedla mieszkaniowe w północnej i południowej części miasta, zarówno z okresu socjalizmu, jak i te powstałe po 1989 roku (ryc. 1).

W części centralnej za najbardziej wyróżniające się skupisko studentów kierunków artystycznych uznać należy obszar położony na północny zachód od Starego Miasta, czyli tereny Krowodrzy i Nowej Wsi z przedłużeniem w kierunku Bronowic Małych – głównie wzdłuż alei Słowackiego oraz ulic Królewskiej i Bronowickiej. To skupisko należy wiązać z bliskością oraz dobrą dostępnością komunikacyjną (linie tramwajowe) tego obszaru do licznych budynków publicznych uczelni artystycznych skoncentrowanych na północnym i zachodnim obrzeżu Starego Miasta, a także położonych przy ulicach Lea i Podchorążych (podobny czynnik lokalizacyjny jest istotny dla studentów kierunków społeczno-ekonomicznych, por. Murzyn-Kupisz, Szmytkowska

Ryc. 1. Miejsca zamieszkania studentów kierunków artystycznych w Krakowie

Uwagi: uwzględniono przebadanych studentów mieszkających w wynajętych lub własnych mieszkaniach (poza domem rodzinnym i akademikiem).

Źródło: opracowanie własne.

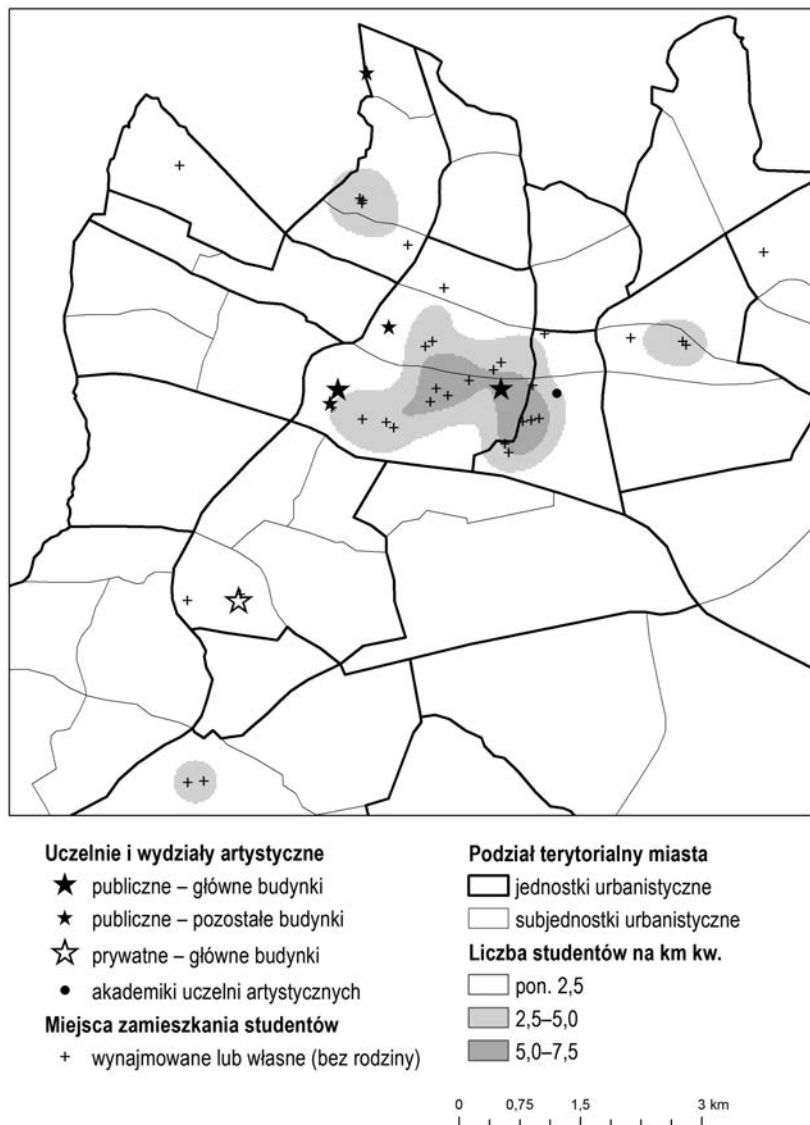
2012). Należy przy tym dodać, że w skali całego miasta nie jest to obszar postrzegany jako zdegradowany czy zamieszkały przez mniej zamożne grupy społeczne. Wręcz przeciwnie, należy on do części miasta tradycyjnie uznawanych za atrakcyjne i prestiżowe. Wśród dzielnic o zabudowie historycznej pewne zagęszczenie miejsc zamieszkania młodych artystów można zaobserwować w obszarze pomiędzy Starym Miastem a Kazimierzem, na Starym Podgórzu, w historycznej dzielnicy Dębniki, na Zwierzyńcu i Osiedlu Oficerskim. Mniejsze skupiska widoczne są także w socjalistycznej (np. Azory) oraz współczesnej (np. Ruczaj) zabudowie blokowej.

Obszarami, w których nie mieszkają (poza pojedynczymi osobami) badani przez nas studenci uczelni artystycznych, są Stare Miasto oraz Kazimierz. Nie dziwi to w przypadku Starego Miasta, gdzie ceny wynajmu są już od dawna poza zasięgiem przeciętnego mieszkańca Krakowa. Ceny wynajmu na Kazimierzu również rosną, ale trudno stwierdzić, czy jest to jedyny powód braku wyboru tego obszaru. Być może w grę wchodzi także czynniki pozaekonomiczne oraz postępująca turystyfikacja i komercjalizacja dzielnicy.

Interesujący jest przypadek Starego Podgórza, które dysponując atrakcyjną tkanką miejską i oferując bardziej przystępne ceny, z perspektywy artystów stanowić może alternatywę dla Kazimierza. Dodatkowo na jego terenie lub na pobliskim Zabłociu¹ ulokowane są krakowskie prywatne uczelnie o profilu artystycznym. Powstały tutaj również w ostatnich latach trzy znaczące w skali metropolitalnej flagowe inwestycje w dziedzinie kultury (Murzyn-Kupisz 2012b). Charakter zabudowy, cechy społeczne obszaru oraz bliskość nowych instytucji kultury zdaje się przyciągać studentów uczelni artystycznych. Warto jednak zwrócić uwagę na to, że w porównaniu z Krowodrzą zagęszczenie młodych artystów jest tutaj zdecydowanie niższe.

W Katowicach, gdzie udało się zgromadzić mniejszą liczbę odpowiedzi (jak już wspomniano, duża część studentów mieszka w domach rodzinnych lub poza Katowicami), studenci zamieszkują głównie dzielnicę śródmiejską,

¹ Zabłocie stanowi historyczną, przemysłową część Podgórza (najpierw przedmieście, a następnie odrębnego miasta, ostatecznie wcielonego do Krakowa na początku XX wieku). Odmienne charakter zabudowy odróżnia je jednak od najstarszej mieszkaniowej części Podgórza (Starego Podgórza). Jest więc ono postrzegane i wymieniane przez studentów kierunków artystycznych jako odrębna dzielnica.

Ryc. 2. Miejsca zamieszkania studentów kierunków artystycznych w Katowicach

Uwagi: uwzględniono przebadanych studentów mieszkających w wynajętych lub własnych mieszkaniach (poza domem rodzinnym i akademikiem).

Źródło: opracowanie własne.

która ma zdecydowanie inny charakter niż krakowska dzielnica staromiejska (ryc. 2). Oferuje zasób mieszkaniowy zróżnicowany pod względem warunków życia. Jest w niej również zlokalizowana większość budynków publicznych katowickich uczelni artystycznych. Katowiccy studenci zamieszkują także znajdujące się w pobliżu centrum wielkie osiedla mieszkaniowe z okresu socjalizmu (np. osiedle Paderewskiego).

Geografia życia artystycznego młodych adeptów sztuki w Krakowie i Katowicach

Jak mają się miejsca zamieszkiwania studentów do innych związanych w większym lub mniejszym stopniu z ich działalnością twórczą aktywności młodych artystów w mieście? Przestrzenne zróżnicowanie ich preferencji pozamieszkaniowych określono na podstawie otwartych pytań, w których studenci mogli wskazać miejsca, ulice lub części miasta, które ich zdaniem mają nieodkryty potencjał, są miejscem niszowych i awangardowych działań artystycznych, stanowią inspirację dla ich twórczości lub wymarzone miejsca jej prezentowania oraz, tworzą przestrzenie tętniące życiem artystycznym, w których można nawiązać ważne dla nich kontakty artystyczne lub zawodowe. Wreszcie obszary, które są dla nich popularnymi miejscami spotkań ze znajomymi lub były takimi miejscami w przeszłości. Punkty i obszary wskazywane przez respondentów zostały odniesione do podziałów administracyjnych obu miast (jednostek urbanistycznych i dzielnic administracyjnych w Krakowie oraz do jednostek i podjednostek urbanistycznych w Katowicach²) (tab. 4).

W tym przypadku widoczna jest wyraźna koncentracja zachowań przestrzennych młodych artystów w wybranych, głównie centralnych, częściach obu miast. W Katowicach zdecydowana większość aktywności studentów uczelni artystycznych skupia się w Śródmieściu, w dwóch jego częściach rozdzielonych linią kolejową: południowej (powstałej przed I wojną

² Bardziej szczegółowa analiza tych odpowiedzi w kontekście ewolucji dzielnic artystycznych Krakowa i Katowic została przedstawiona w: Działek, Murzyn-Kupisz 2014b.

Tab. 4. Przestrzenie życia artystycznego młodych twórców w Krakowie i Katowicach

KRAKÓW					
Dzielnica administracyjna	I. Stare Miasto		XIII. Podgórze		XVIII. Nowa Huta
Jednostka urbanistyczna	I.1 Stare Miasto	I.7 Kazimierz	XIII.3 Stare Podgórze	XIII.4 Zabłocie	XVIII. 1–12 Nowa Huta
Miejsca:	Odsetek wskazań w danej kategorii:				
z nieodkrytym potencjałem	x	10,9	20,2	7,0	17,1
z niszową, alternatywną kulturą	13,5	29,0	15,5	11,0	9,7
inspirujące dla mojej twórczości	26,3	20,4	11,7	7,3	4,7
wymarzone do prezentacji twórczości	38,0	9,2	6,4	12,0	x
„tętniące” życiem artystycznym	41,4	38,4	4,7	4,4	x
do nawiązywania kontaktów	44,8	16,5	5,2	9,5	x
modne, w których się bywa	53,4	27,1	x	x	x
niegdyś popularne	55,7	18,8	4,3	x	x
KATOWICE					
Jednostka urbanistyczna	A. Śródmieście			U. Janów – Nikiszowiec	Ł. Ligota – Panewniki
Podjednostka urbanistyczna	A1 Śródmieście – cz. śr.	A2 Śródmieście – cz. pld.	A3 Śródmieście – cz. pln.	U1 Nikiszowiec	Ł2 Ligota
Miejsca:	Odsetek wskazań w danej kategorii:				
z nieodkrytym potencjałem	18,5	18,5	11,1	14,8	11,1
z niszową, alternatywną kulturą	32,5	20,0	6,3	17,5	10,0
inspirujące dla mojej twórczości	24,6	47,7	x	9,2	x
wymarzone do prezentacji twórczości	37,5	33,8	18,8	x	x
„tętniące” życiem artystycznym	41,3	50,9	7,4	x	x
do nawiązywania kontaktów	32,8	62,7	6,7	x	x
modne, w których się bywa	67,2	24,6	x	x	x
niegdyś popularne	51,4	29,2	x	x	5,6

Uwagi: w tabeli przedstawiono tylko te dzielnice, dla których udział wskazywanych przez studentów miejsc, ulic i obszarów przekroczył 4% ogółu odpowiedzi w danej kategorii.

Źródło: opracowanie własne.

światową) oraz północnej (rozwijającej się w okresie międzywojennym) (por. Murzyn-Kupisz, Gwosdz 2011). Głównym epicentrum życia artystycznego miasta jest ulica Mariacka położona we wspomnianej części północnej (por. *Porozmawiajmy o Mariackiej...* 2013). Poza nią istotną rolę odgrywają przede wszystkim same uczelnie artystyczne oraz instytucje kultury (np.

galeria Rondo Sztuki). Obszarami potencjalnej eksploracji artystycznej w Katowicach są natomiast dzielnice Nikiszowiec i Ligota, oddalone jednak od centrum miasta i oddzielone od niego terenami przemysłowymi. Obszar aktywności rozlewa się również na północną część Śródmieścia z modernistyczną zabudową powojenną, gdzie w sąsiedztwie hali widowiskowej Spodek powstały niedawno nowe flagowe instytucje kultury – Muzeum Śląskie i gmach NOSPR.

W Krakowie przestrzenny obraz aktywności studentów-artystów jest odmienny. Historyczny, koncentryczny rozwój miasta sprawił, że we współczesnej centralnej części Krakowa można znaleźć sąsiadujące ze sobą, wyraźnie wyodrębnione dzielnice, które już są lub powoli stają się dzielnicami artystycznymi. Obok dzielnicy staromiejskiej, która już od wieków jest centrum życia artystycznego i kulturalnego miasta (Górka 2003, 2004), istotne miejsce na mapie życia artystycznego zajmuje Kazimierz, który od początku ostatniej dekady XX wieku stał się miejscem ekspansji niezależnych twórców (Murzyn 2006; Murzyn-Kupisz 2012a). Nadal pozostaje on – mimo podobnych, choć mniej zaawansowanych, jak na Starym Mieście procesów turystyfikacji i punktowej gentryfikacji – miejscem tętniącym życiem artystycznym, w tym przestrzenią wielu niezależnych inicjatyw. Dla młodych krakowskich artystów ważne jest zarówno zinstytucjonalizowane życie kulturalne na Starym Mieście z oazami awangardy na jego obrzeżach, jak i nieformalne życie artystyczne Kazimierza, którego rytm wyznaczają kawiarnie, prywatne teatry, galerie sztuki i niezależne sceny muzyczne.

Wśród studentów krakowskich uczelni artystycznych o wiele bardziej widoczna jest również tendencja do eksploracji nowych terytoriów w mieście, niekojarzonych dotychczas w większym stopniu z obecnością twórców. W największej mierze dotyczy to położonych po drugiej stronie Wisły Starego Podgórza i poprzemysłowego Zabłocia. Wpisuje się to zatem w obserwowany w miastach zachodnioeuropejskich trend do przenoszenia aktywności artystycznej do zdegradowanych obszarów miast zamieszkiwanych przez klasę robotniczą lub obszarów poprzemysłowych (Działek, Murzyn-Kupisz 2014b). Jak już wspomniano, obszar ten wybrany został na miejsce działalności edukacyjnej o charakterze artystycznym przez dwie prywatne uczelnie, a jego rozwój artystyczny mają szansę stymulować nowe znaczące instytucje

kultury. Tak zwana „stara” Nowa Huta również bywa wskazywana jako miejsce z nieodkrytym potencjałem artystycznym (por. Gądecki 2012; Janas 2013), choć z perspektywy młodych artystów nie jest ona jeszcze tak istotną dzielnicą jak wspomniane wcześniej Podgórze i Zabłocie.

Podsumowanie i wnioski

Wyniki badań przeprowadzonych wśród studentów krakowskich i katowickich uczelni artystycznych pokazują, że ich preferencje mieszkaniowe i przestrzenne są o wiele bardziej zróżnicowane niż sugerują to przytoczone na wstępie artykułu propozycje teoretyczne. Odmienne gusta i potrzeby różnych grup studentów odzwierciedlają się w ich zróżnicowanych wyborach mieszkaniowych. Na ich zachowania przestrzenne znaczący wpływ mają ponadto specyficzne cechy obu ośrodków miejskich, takie jak: struktura tkanki urbanistycznej, rodzaj i wiek zasobów mieszkaniowych oraz konkurencja ze strony innych użytkowników przestrzeni miejskiej.

Tylko niewielką część młodych artystów zamieszkujących przedwojenną zabudowę śródmiejską można identyfikować z gustami bohemy artystycznej, która, oprócz charakterystycznego stylu życia, wykazywać ma silniejsze zainteresowanie historycznymi budynkami w centrum miasta. W tej grupie znaczący odsetek stanowią studenci tradycyjnych uczelni artystycznych, silniej związanych z ideałem „sztuki dla sztuki”. Większa część przebadanych studentów wybiera jednak zabudowę blokową z czasów socjalistycznych (najbardziej dostępną i atrakcyjną cenowo) lub powstałą po 1989 roku (wyższy standard, choć z reguły dalej od centrum). Zarówno w Krakowie, jak i w Katowicach, biorąc pod uwagę dostępne zasoby mieszkaniowe, studenci-artycyści wykazują wyraźną preferencję zasiedlania zabudowy powstałej w ostatnim ćwierćwieczu, co może być uznane za wyraz ich pragmatyzmu (poszukiwania lepszych warunków mieszkaniowych) i jego dominacji nad potrzebami typowymi dla bohemy (np. ciekawa, historyczna, zdegradowana architektura). Preferencje wobec najnowszego budownictwa widoczne są najbardziej w przypadku lepiej sytuowanych studentów uczelni prywatnych czy wydziałów architektury.

W odniesieniu do preferencji przestrzennych również trudno mówić o wyraźnej koncentracji studentów uczelni artystycznych. W obu miastach są oni w dużej mierze rozproszeni w dzielnicach śródmiejskich lub sąsiadujących z centrum. Pewne skupiska młodych twórców (co jest widoczne szczególnie wyraźnie w przypadku Krakowa) można także wiązać z bliskością i dobrym dostępem do uczelni artystycznych w większym stopniu niż z wyborami miejsc zamieszkania motywowanymi charakterem zabudowy.

Porównanie miejsc aktywności twórczej i rekreacyjnej młodych artystów z ich miejscami zamieszkania przynosi interesujące prawidłowości. W Katowicach miejsca te nakładają się na siebie w obrębie dzielnicy centralnej. W historycznym, przedwojennym Śródmieściu Katowic skupia się niemalże całe życie artystyczne i prywatne studentów tamtejszych uczelni artystycznych, mieszka tam również duża ich część. W tym przypadku trudno jednak mówić o klasycznej dzielnicy artystycznej. Śródmieście zajmuje dość duży obszar, a za wyjątkiem ulicy Mariackiej pozostałe miejsca aktywności życiowej i twórczej studentów są bardzo rozproszone. W przebadanej grupie studentów nie było natomiast osób zamieszkujących dzielnice Nikiszowiec i Ligota, postrzegane jako potencjalnie atrakcyjne dla artystów. Ponownie wydają się przeważać pragmatyczne wybory dostępnych cenowo mieszkań w wielkich osiedlach mieszkaniowych z okresu socjalizmu, położonych stosunkowo blisko centrum miasta.

W Krakowie sytuacja wygląda odmiennie. Obecne lub potencjalne dzielnice artystyczne miasta w nikłym stopniu stanowią miejsce zamieszkania badanych studentów uczelni artystycznych. Wyjątkiem jest tutaj Stare Podgórze, gdzie warunki cenowe w porównaniu z Kazimierzem lub Starym Miastem są jeszcze nadal atrakcyjne dla tej grupy mieszkańców. Stare Podgórze mogłoby zatem być uznane za klasyczną dzielnicę artystyczną, w której młodzi twórcy zarówno mieszkają, jak i szukają inspiracji lub zamierzają działać twórczo. Warto jednak pamiętać, że studenci zamieszkujący tę dzielnicę stanowią niewielki ułamek całej przebadanej grupy studentów. W przypadku Zabłocia nieobecność studentów wiąże się z niewielkimi zasobami mieszkaniowymi tej części miasta powstałymi przed 1989 rokiem. Współczesne budownictwo mieszkaniowe, powstające na terenach dawnych fabryk, jest natomiast stosunkowo drogie ze względu na bliskość centrum miasta (Chaberko 2012; Hołuj 2015). Dodatkowo składają się na nie

głównie bardzo duże, mało charakterystyczne pod względem architektonicznym, zamknięte kompleksy mieszkaniowe. „Stara” Nowa Huta, pomimo niższych kosztów wynajmu, wydaje się natomiast nadal mało popularna jako miejsce zamieszkania ze względu na oddalenie od centrum miasta.

Podsumowując, jeżeli pod uwagę weźmiemy tylko zachowania przestrzenne młodych artystów, to poza Starym Podgórzem w Krakowie w przypadku młodych adeptów sztuki możemy mówić o rozdzieleniu aktywności artystycznych od miejsca zamieszkania. Są to dla nich głównie dzielnice artystycznego stylu życia, w którym spędzają czas wolny, nawiązują kontakty ze środowiskiem artystycznym, poszukują inspiracji lub miejsc do prezentowania swojej twórczości artystycznej.

W konkluzji należy podkreślić, że świat wyborów przestrzennych młodych artystów jest o wiele bardziej złożony i odbiega od prostych wyobrażeń, które nasuwają klisze bohemy artystycznej czy koncepcje dzielnic artystycznych. Widoczne jest to zwłaszcza w Krakowie, gdzie mamy do czynienia z koncentracją życia artystycznego w wybranych obszarach miasta, które ulegają przy tym dynamicznym przemianom wraz z rozwojem miasta, zyskują lub tracą na atrakcyjności wśród artystów. Nie ma natomiast znaczących skupisk twórców zamieszkujących ten sam obszar. Tworzą oni raczej rozproszoną konstelację mieszkań i pracowni w różnych centralnych częściach miasta, z których łatwo mogą się dostać do dzielnic, w których skupia się życie artystyczne lub do których powoli przenoszą się niektóre wydarzenia kulturalne w mieście.

Wydaje się zatem, że podkreślane w literaturze „miękkie” czynniki, takie jak specyficzna atmosfera dzielnicy, bliskość innych artystów czy zamieszkiwanie w częściach miasta postrzeganych jako artystyczne, tolerancyjne, otwarte na eksperymenty artystyczne bywają przeceniane w wielu opracowaniach, zwłaszcza jeżeli chodzi o wybory mieszkaniowe artystów. Cechy te mają podstawowe znaczenie dla powstawania dzielnic artystycznych, w których skupiają się inne aspekty aktywności życiowej i twórczej studentów uczelni artystycznych. Przy wyborze miejsca mieszkania (a czasami jednocześnie miejsca tworzenia) są one istotne jedynie dla mniejszości młodych artystów. Dla większości z nich kluczowe są bowiem cechy przestrzeni miejskiej mniej kojarzone z bohemą, a bardziej z klasą średnią, takie jak koszty wynajmu lub zakupu mieszkania, dostępność komunikacji

publicznej, bezpieczeństwo czy wreszcie cisza i spokój, które są niezbędne w procesie tworzenia. Co za tym idzie, polityka miejska nakierowana na przyciąganie czy utrzymanie młodych artystów w omawianych miastach oprócz „miękkich” czynników lokalizacji powinna również nadal brać pod uwagę nieartystyczne, „twarde” czynniki.

Tekst powstał w ramach pracy naukowej związanej z projektem badawczym „Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania i implikacje działalności artystów w przestrzeni miast postsocjalistycznych” realizowanym w latach 2013-2016. Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2012/05/E/HS4/01601, umowa nr UMO-2012/05/E/HS4/01601.

Literatura

- Ambrosino C., 2013, *Portrait de l'artiste en créateur de ville. L'exemple du quartier artistique de South Shoreditch à Londres*, Territoire en mouvement, 17–18, *Artistes et territoires créatifs en Europe*, 1, 20–37.
- Andersson D.E., Andersson A.E., Mellander Ch. (red.), 2011, *Handbook of creative cities*, Edward Elgar, Cheltenham.
- Bain A.L., 2003, *Constructing contemporary artistic identities in Toronto neighbourhoods*, *The Canadian Geographer / Le Géographe Canadien*, 47 (3), 303–317.
- Bennett D., 2010, *State of play: live original music venues in Western Australia*, *Perfect Beat*, 11 (1), 49–66.
- Bille T., Schulze G., 2011, *Culture in urban and regional development*, [w:] V.A. Ginsburgh, D. Throsby (red.), *Handbook of the economics of art and culture*, Elsevier, Amsterdam, 1051–1099.
- Boichot C., 2013, *Les espaces de la création artistique à Paris et Berlin: entre pôle artistique et centralité urbaine*, Territoire en mouvement, 19–20, *Artistes et territoires créatifs en Europe*, 2, 19–39.
- Borén T., Young C., 2013, *The migration dynamics of the „creative class”: evidence from a study of artists in Stockholm, Sweden*, *Annals of the Association of American Geographers*, 103 (1), 195–210.

- Borggren J., 2010, *In search of creative milieu: creative peoples workplaces and residences in Göteborg*, RESER 2010 Conference, The Resilience of the Global Service Economy, Gothenburg.
- Brennan-Horley C., 2010, *Multiple work sites and city-wide networks: a topological approach to understanding creative work*, Australian Geographer, 41 (1), 39–56.
- Brennan-Horley C., Gibson C., 2009, *Where is creativity in the city? Integrating qualitative and GIS methods*, Environment and Planning A, 41, 2595–2614.
- Cameron S., Coaffee J., 2005, *Art, gentrification and regeneration. From artist as pioneer to public arts*, European Journal of Housing Policy, 5 (1), 39–58.
- Chaberko T., 2012, *Perspektywy rozwoju rynku loftów w Krakowie*, Space-Society-Economy. Przestrzeń-Społeczeństwo-Gospodarka, 11 (numer specjalny Kształtowanie przestrzeni mieszkaniowej miast), 225–236.
- Cole D.B., 1987, *Artists and urban redevelopment*, Geographical Review, 77 (4), 391–407.
- Comunian R., Faggian A., Jewell S., 2011, *Winning and losing in the creative industries: an analysis of creative graduates' career opportunities across creative disciplines*, Cultural Trends, 20 (3–4), 291–308.
- Comunian R., Faggian A., Li Q.C., 2010, *Unrewarded careers in the creative class: the strange case of bohemian graduates*, Papers in Regional Science, 89 (2), 389–410.
- Currid E., 2007, *How art and culture happen in New York. Implications for urban economic development*, Journal of the American Planning Association, 73 (4), 454–467.
- Currid E., Williams S., 2010, *The geography of buzz: art, culture and the social milieu in Los Angeles and New York*, Journal of Economic Geography, 10, 423–451.
- Debroux T., 2009, *Géographie des artistes dans les régions urbaines en Belgique*, Belgeo, 2, 119–136.
- Debroux T., 2013, *Les territoires créatifs: quelques notions théoriques et une analyse bruxelloise*, Territoire en mouvement, 19–20, *Artistes et territoires créatifs en Europe*, 2, 40–59.
- Drake G., 2003, *'This place gives me space': place and creativity in the creative industries*, Geoforum, 34, 511–524.
- Działek J., Murzyn-Kupisz M., 2014a, *Is Krakow attractive to young members of the creative class? Urban policy implications*, [w:] D. Wiktor-Mach, P. Radwański (red.), *The idea of creative city. The urban policy debate*, European Scientific Institute, Skopje, 69–82.

- Działek J., Murzyn-Kupisz M., 2014b, *Young artists and the life cycle of artistic quarters in Polish cities*, *Belgeo*, 3, <http://belgeo.revues.org/13012> (dostęp: 28.07.2015),
- Evans G., 2009, *Creative cities, creative spaces and urban policy*, *Urban Studies*, 46 (5–6), 1003–1040.
- Florida R., 2010, *Narodziny klasy kreatywnej*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa.
- Gądecki J., 2012, „I Love NH”. *Gentryfikacja starej części Nowej Huty?*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- Gornostaeva G., Campbell N., 2012, *The creative underclass in the production of place: example of Camden Town in London*, *Journal of Urban Affairs*, 34 (2), 169–188.
- Górka Z., 2003, *Funkcje kulturalne Krakowa w dobie transformacji społeczno-ekonomicznej Polski*, [w:] Z. Górka, J. Więclaw-Michniewska (red.), *Badania i podróże naukowe krakowskich geografów*, tom 1, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Oddział w Krakowie, Kraków, 216–221.
- Górka Z., 2004, *Krakowska dzielnica staromiejska w dobie społeczno-ekonomicznych przemian Polski na przełomie XX i XXI wieku*, *IGiGP UJ*, Kraków.
- Gravereau S., 2013, *Les artistes de Belleville: valeur et faire-valoir d'un quartier de Paris à leurs dépens?*, *Territoire en mouvement*, 17–18, *Artistes et territoires créatifs en Europe*, 1, 38–51.
- Green N., 1999, *Artists in the East End 1968–1980*, *Rising East*, 3 (2), 20–37.
- Grochowski, M., 2010, *Sektor kreatywny w Warszawie. Potencjał i warunki rozwoju*. *Creative Metropolises*, Warszawa, http://www.creativemetropolises.eu/uploads/files/creative_metropolises_raport_warszawski_sektor_kreatywny.pdf (dostęp: 5.08.2014).
- Gwosdz K., 2014, *Pomiędzy starą a nową ścieżką rozwojową. Mechanizmy ewolucji struktury gospodarczej i przestrzennej regionu tradycyjnego przemysłu na przykładzie konurbacji katowickiej po 1989 roku*, *IGiGP UJ*, Kraków.
- Harris A., 2012, *Art and gentrification: pursuing the urban pastoral in Hoxton, London*, *Transactions of the Institute of British Geographers*, 37, 226–241.
- Heebels B., van Aalst I., 2010, *Creative clusters in Berlin: entrepreneurship and the quality of place in Prenzlauer Berg and Kreuzberg*, *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 92 (4), 347–363.
- Herbst M., 2009, *Tworzenie i absorpcja kapitału ludzkiego przez miasta akademickie w Polsce*, *Studia Regionalne i Lokalne*, 4 (38), 21–38.
- Hołuj D., 2015, *Rynek nieruchomości jako generator zmian funkcjonalno-przestrzennych na rewitalizowanym krakowskim Zabłociu*, *Studia Miejskie*, 17, w druku.

- Jakubowski K., 2012, *Kawa i ciastko o każdej porze: historia krakowskich kawiarni i cukierni*, Agora, Warszawa.
- Janas K., 2013, *Tożsamość terytorialna mieszkańców i wartościowanie przestrzeni Nowej Huty*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. B. Domańskiego, IGiP UJ, Kraków.
- Klasik A. (red.), 2008, *Aktywność przedsiębiorcza i konkurencyjność ekonomiczna miast w procesie restrukturyzacji aglomeracji miejskich*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice.
- Krätke S., 2011, *The creative capital of cities. Interactive knowledge creation and the urbanization economies of innovation*, Wiley-Blackwell, Chichester.
- Landry C., 2013, *Kreatywne miasto*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa.
- Lavanga M., 2013, *Artists in urban regeneration processes: use and abuse?*, *Territoire en mouvement*, 17–18, *Artistes et territoires créatifs en Europe*, 1, 6–19.
- Lawton P., Murphy E., Redmond D., 2012, *Residential preferences of the 'creative class'?*, *Cities*, 31, 47–56.
- Ley D., 2003, *Artists, aestheticisation and the field of gentrification*, *Urban Studies*, 40 (12), 2527–2544.
- Lloyd R., 2004, *The neighborhood in cultural production: material and symbolic resources in the new Bohemia*, *City & Community*, 3 (4), 343–372.
- Marlet M., van Woerkens C., 2005, *Tolerance, aesthetics, amenities or jobs? Dutch city attraction to the creative class*, Tjalling C. Koopmans Research Institute Discussion Paper Series nr: 05–33, Utrecht School of Economics, Utrecht University, http://igitur-archive.library.uu.nl/USE/2006-1201-222704/05-33_2.pdf (dostęp: 5.08.2014).
- Mellander Ch., Florida R., Asheim B.T., Gertler M. (red.), 2013, *The creative class goes global*, Routledge, London.
- Molotch H., Treskon M., 2009, *Changing art: SoHo, Chelsea and the dynamic geography of galleries in New York City*, *International Journal of Urban and Regional Research*, 33 (2), 517–541.
- Montgomery J., 2003, *Cultural quarters as mechanisms for urban regeneration. Part 1: Conceptualising cultural quarters*, *Planning, Practice & Research*, 18 (4), 293–306.
- Murzyn M., 2006, *Kazimierz. Środkowoeuropejskie doświadczenie rewitalizacji/Kazimierz. The Central European experience of urban regeneration*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków.

- Murzyn-Kupisz M., 2012a, *Cultural Quarters as a Means of Enhancing the Creative Capacity of Polish Cities? Some Evidence from Cracow*, *Quaestiones Geographicae*, 31 (4), 63–76.
- Murzyn-Kupisz M., 2012b, *Przemiany historycznych dzielnic śródmiejskich w dobie neoliberalnego urbanizmu. Przykład Starego Podgórze w Krakowie*, [w:] I. Sagan, M. Szmytkowska (red.), *Miasto w dobie neoliberalnego urbanizmu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, 83–106.
- Murzyn-Kupisz M., Gwosdz K., 2011, *The changing identity of the Central European city: the case of Katowice*, *Journal of Historical Geography*, 37, 113–126.
- Murzyn-Kupisz M., Szmytkowska M., 2012, *Procesy studentyfikacji w przestrzeni polskich miast: na przykładzie Krakowa i Trójmiasta*, [w:] J. Jakóbczyk-Gryszkiewicz (red.), *Procesy gentryfikacji w mieście*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 83–105.
- Musterd S., Murie A., 2010, *Synthesis: re-making the competitive city*, [w:] S. Musterd, A. Murie (red.), *Making competitive cities*, 229–350, Wiley-Blackwell, Chichester.
- Nacher A. (red.), 2013, *Spacerowicze, nomadzi i sieciowi łowcy okazji*, Małopolski Instytut Kultury, Kraków.
- Namyślak B., 2010, *Sektor kreatywny w gospodarce aglomeracji wrocławskiej*, *Wiadomości Statystyczne*, 7, 36–47.
- Pawłowski K., Kurzyński G., Szarek A., Marczewski W., Płoski P., Rutkowska J., Markiewicz K., Petroff-Skiba A., 2009, *Raport o stanie kultury w obszarze szkolnictwa artystycznego*, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa.
- Peck J., 2005, *Struggling with the creative class*, *International Journal of Urban and Regional Research*, 29 (4), 740–770.
- Porozmawiajmy o Mariackiej. Raport z badań i warsztatów PPS*, 2013, Fundacja Miejsca i Ludzi Aktywnych, Międzynarodowe Centrum Kształcenia Politechniki Krakowskiej, Katowice – Kraków.
- Prus M.P., 2012, *Wyznania właściciela klubu Piękny Pies*, Wydawnictwo EMG, Kraków.
- Robotycki C., 1994, „*Piwnica pod Baranami*” – antropologiczna interpretacja formuły kabaretu, *Polska Sztuka Ludowa. Konteksty*, 48 (1–2), 61–72.
- Robotycki C., 2013, *Wielkomiejskie środowisko artystyczne na przykładzie kręgu przyjaciół Piwnicy pod Baranami*, *Polska Sztuka Ludowa. Konteksty*, LXVII, 2, 175–182.

- Ryberg S., Salling M., Soltis G., 2013, *Putting artists on the map: the geography of artists in Cuyahoga County, Ohio*, *Journal of Urban Affairs*, 35 (2), 219–245.
- Schich M., Song C., Ahn Y.-Y., Mirsky A., Martino M., Barabási A.-L., Helbing D., 2014, *A network framework of cultural history*, *Science*, 345 (6196), 558–562.
- Slach O., Boruta T., Bednar P., Koutský J., 2013, *Stodolní ulice à Ostrava: un exemple de régénération du centre d'une ville post-socialiste en République tchèque. Naissance d'un quartier culturel ou d'un espace de consommation?*, *Territoire en mouvement*, 17–18, *Artistes et territoires créatifs en Europe*, 1, 52–72.
- Smit A.J., 2011, *The influence of district visual quality on location decisions of creative entrepreneurs*, *Journal of the American Planning Association*, 77 (2), 167–184.
- Stryjakiewicz T., Męczyński M., 2010, *Atrakcyjność poznańskiego obszaru metropolitalnego dla pracujących w sektorze kreatywnym*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Stryjakiewicz T., Stachowiak K., 2010, *Uwarunkowania, poziom i dynamika rozwoju sektora kreatywnego w poznańskim obszarze metropolitalnym*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Szkolnictwo wyższe w Polsce*, 2013, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa, http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_07/0695136d37bd577c8ab03acc5c59a1f6.pdf (dostęp: 5.08.2014).
- Szkoły wyższe i ich finanse w 2011 r.*, 2012, GUS, Warszawa.
- Traversier M., 2009, *Le quartier artistique, un objet pour l'histoire urbaine*, *Histoire Urbaine*, 3, 26, 5–20.
- Vivant E., 2009, *How underground culture is changing Paris*, *Urban Research & Practice*, 2, 1, 36–52.
- Vivant E., 2010, *The (re)making of Paris as a Bohemian place?*, *Progress in Planning*, 74, 107–152.
- Wedd K., Pettz L., Ross C., 2001, *Creative quarters: the art world in London from 1700 to 2000*, Museum of London, London.
- While A., 2003, *Locating art worlds: London and the making of Young British art*, *Area*, 35 (3), 251–263.
- Woldoff R.A., Decola T., Litchfield R.C., 2011, *The aspirational creative class: urban residential preferences of college students in creative majors*, *City, Culture and Society*, 2, 75–83.

- Zborowski A., 2005, *Przemiany struktury społeczno-przestrzennej regionu miejskiego w okresie realnego socjalizmu i transformacji ustrojowej (na przykładzie Krakowa)*, IGiGP UJ, Kraków.
- Zebracki M., Smulders L., 2012, *Artists-accompanied urban regeneration: insights and lessons from Utrecht and Rotterdam*, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 103 (5), 615–623.
- Zukin S., 1989, *Loft living: culture and capital in urban change*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD.
- Zukin S., 2008, *Consuming authenticity. From outposts of difference to means of exclusion*, *Cultural Studies*, 22 (5), 724–748.
- Zukin S., Braslow L., 2011, *The life cycle of New York's creative districts: reflections on the unanticipated consequences of unplanned cultural zones*, *City, Culture and Society*, 2, 131–140.

Spatial behavior and preferences of young artists: the example of Krakow and Katowice

Summary

Artists are considered a professional group with specific spatial preferences and behaviours, whose residential decisions are to a large extent influenced by economic and aesthetic factors. The issues of spatial choices of artists are often recalled in general debates on urban development in particular linked with the concepts of gentrification, creative class and cultural quarters. Artistic creatives are expected to cluster in areas with dilapidated historic built environment or post-industrial areas. It is also believed that they are likely to move to areas with a strong presence of ethnic minorities or blue collar workers. The text presents findings of a comprehensive study of students in artistic majors in Krakow and Katowice. The authors analyse aspirational bohemians' residential decisions, type of housing selected by them as well as their perceptions of cultural life in different parts of both cities in question. As shown by research results, residential and spatial preferences of young artists are much more differentiated and diverse than theoretical concepts or stereotypical expectations of bohemian lifestyle would suggest. Students of artistic majors rarely live in quarters popularly perceived as artistic or problematic. Diverse needs, personal tastes and possibilities of different student groups are reflected in varied residential decisions. They are housed not only in the historic inner city areas with traditional tenement houses but also in housing blocks and estates from socialist times or newly built condominium housing erected after 1989. In addition, their spatial choices are to a large extent influenced by unique features of both urban centres such as their

JAROSŁAW DZIAŁEK, MONIKA MURZYN-KUPISZ

urban layout and structure, type and age of housing or competition for urban space between young artists and other users of urban space.

Keywords: artists, urban space, Krakow, Katowice

Jarosław Działek
Institut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie
ul. Gronostajowa 7
30-387 Kraków
jarek.dzialek@uj.edu.pl

Monika Murzyn-Kupisz
Katedra Historii Gospodarczej i Społecznej
Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
ul. Rakowicka 27
31-510 Kraków
murzynm@uek.krakow.pl